

ΘΩΜΑΣ Π. ΠΕΝΝΑΣ

II. ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (Σεπτέμβριος 1918 - Απρίλιος 1919)*

1. Η Συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας την 29η Σεπτεμβρίου 1918.

Πριν από 97 χρόνια, την 29^η Σεπτεμβρίου 1918 και ενώ ο Μεγάλος (Α΄ Παγκόσμιος) Πόλεμος μαινόταν, οι Βούλγαροι ζήτησαν από τον Αρχιστράτηγο των Συμμαχικών Δυνάμεων της Αντάντ (Entente Cordiale/Εγκάρδια Συνεννόηση)¹ στο Μακεδονικό Μέτωπο Franchet D'Esperéy ανακωχή άνευ όρων και, εγκαταλείποντας τους συμμάχους τους ΑυστροΓερμανούς, υπέγραψαν στη Θεσσαλονίκη συνθηκολόγηση.

Πράγματι, μετά τη σημαντική νίκη τής Αντάντ στο μέτωπο της Δοϊράνης (18-19.9.1918) –στην οποία συνέβαλαν αποφασιστικά τα ελληνικά στρατεύματα, με συμμετοχή στο σύνολο των συμμαχικών δυνάμεων με ποσοστό 34% και απώλειες σε νεκρούς 50% περίπου– ο Βουλγαρικός στρατός βρέθηκε σε δεινή κατάσταση, χωρίς πολεμοφόδια, εφεδρείες και ιματισμό, συνακόλουθα και με χαμηλότατο ηθικό. Αναφέρεται σε επίσημα έγγραφα του ΔΙΑΥΕ ότι υπήρχαν τμήματα του βουλγαρικού στρατού, στα μισά των οποίων οι στρατιώτες δεν είχαν υποδήματα!

Ενόψει ολοκληρωτικής καταστροφής τους, οι Βούλγαροι –με συγκρατημένο θράσος και πονηριά– ζήτησαν από τον Franchet D'Esperéy ανακωχή. Ο Γάλλος Αρχιστράτηγος ενημέρωσε την Κυβέρνησή του και τον Πρωθυπουργό τής Ελλάδας Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος κατέφθασε αμέσως στη Θεσσαλονίκη, όπου ο Franchet D'Esperéy είχε αρχίσει στο στρατηγείο του τις διαπραγματεύσεις με τους τρεις Βουλγάρους αντιπροσώπους, τον υπουργό Οικονομικών Λιατσέφ, τον στρατηγό Λούκωφ και τον πρώην πρέσβη στο Βουκουρέστι Ράδεφ. Οι διαπραγματεύσεις κατέληξαν στην υπογραφή

* Δημοσιεύθηκε από 29 Σεπτεμβρίου έως και 3 Οκτωβρίου 2015 στην εφημερίδα των Σερρών «Η ΠΡΟΟΔΟΣ».

τού κειμένου τής συνθηκολόγησης το βράδυ της ίδιας ημέρας² και την επομένη διατάχθηκε η παύση των εχθροπραξιών³.

Η σημασία της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1918 είναι **μεγάλη** για την παγκόσμια ιστορία και **μέγιστη** για την ιστορία της Ελλάδας και ιδιαίτερα της Μακεδονίας.

Για την παγκόσμια ιστορία είναι η ημέρα τής πρώτης συνθηκολόγησης εχθρικού κράτους, τής Βουλγαρίας... Είναι το πρώτο παιχνίδι από το εχθρικό ντόμινο, μετά το οποίο επακολούθησαν στις 30 Οκτωβρίου η υπογραφή τής συνθηκολόγησης της Τουρκίας, στον Μούδρο της Λήμνου, στις 3 Νοεμβρίου η υπογραφή στην Πάντοβα της συνθηκολόγησης της Αυστρίας –μετά την ήττα της από την Ιταλία στο Βιτόριο Βένετο– και τέλος, στις 11 Νοεμβρίου η συνθηκολόγηση της Γερμανίας μετά την κατάρρευσή της και αφού προηγουμένως ο Κάιζερ Γουλιέλμος Β΄ κατέφυγε κρυφά στην ουδέτερη Ολλανδία, όπου έζησε την υπόλοιπη ζωή του, σαν να μην είχε αιματοκυλήσει την Ευρώπη.

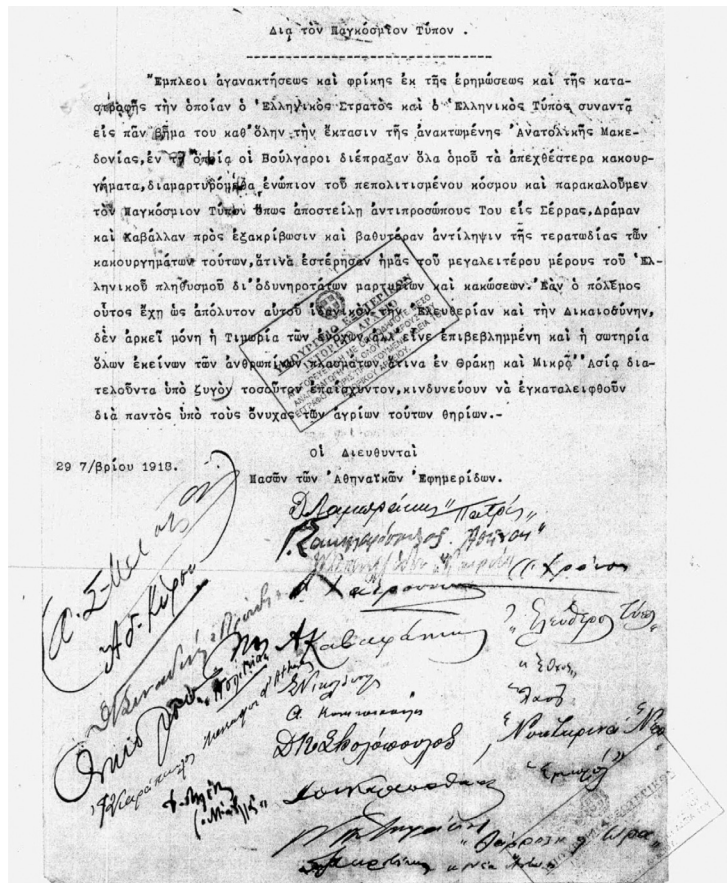
Για την ελληνική ιστορία σηματοδοτεί την επισφράγιση της συμμαχικής στρατιωτικής νίκης στο Μακεδονικό Μέτωπο με την κατάρρευση του βουλγαρικού στρατού, κυρίως όμως το τέλος της βουλγαρικής κτηνωδίας στην Ανατολική Μακεδονία και τη διάσωση των όσων είχαν απομείνει Ελληνορθόδοξων Ανατολικομακεδόνων από το βουλγαρικό σχέδιο γενοκτονίας τους.

Τη συνάντησή του με τον Franchet D'Esperéy και μέρος τών όρων της συνθηκολόγησης, ο Ελευθέριος Βενιζέλος αναφέρει με σαφήνεια και συντομία σε δύο εμπιστευτικά τηλεγραφήματά του προς τον Υπουργό του των Εξωτερικών.

Το πρώτο: *«Εκ Θεσσαλονίκης 16/29 Σεπτεμβρίου 1918. AFFAIRES ETRANGÈRES - ATHÈNES. Πάντες όροι Αρχιστρατήγου εγένοντο δεκτοί υπό εχθρού, συμπεριλαμβανομένων και των υπ' εμού προβληθέντων και αφορώντων του πολιτικούς αιχμαλώτους και το καταληφθέν εν Ανατολική Μακεδονία πολεμικόν υλικόν. Σύμβασις διαιρείται εις δύο, φανερήν και μυστικήν. Η τελευταία περιλαμβάνει τους όρους εκείνους δι' ών συνομολογείται χρησιμοποίησις εδάφους, λιμένων και μέσων συγκοινωνίας τής Βουλγαρίας προς συνέχισιν του πολέμου. Παρακαλώ να λάβητε τα αναγκαία μέτρα όπως μη διαπραχθή αδιακρισία τις φέρουσα εις δημοσιότητα μυστικούς όρους, μη δώσητε δε προς δημοσίευσιν λοιπούς όρους πριν λάβητε επίσημον ανακοίνωσιν του περιεχομένου αυτών. Βενιζέλος».*⁴

Και το δεύτερο: «**Εκ Θεσσαλονίκης 17/30 Σεπτεμβρίου 1918. AFFAIRES ETRANGÈRES - ATHÈNES. Ευχαρίστως αγγέλω ότι ανακοπή υπεγράφη απόψε. Στρατηγός Λαγκλής διατάχθη να συνεννοηθεί αμέσως αύριον μετά Βουλγάρον διοικητού τών παρά Στρονμόνα Βουλγαρικών στρατευμάτων όπως αρχίση αμέσως η υπό των ημετέρων στρατευμάτων ανακατάληψις Μακεδονίας. Η εκκένωσις θα γίνεται εκ δυσμών προς ανατολάς και θα εκτείνεται εις βάθος 10 τουλάχιστον χιλιομέτρων καθ' εκάστην. Βενιζέλος**».⁵

Το απόγευμα της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1918 η πληροφορία τής έναρξης των διαπραγματεύσεων συνθηκολόγησης της Βουλγαρίας, που κατέρρευε, έφθασε στις Αθηναϊκές Εφημερίδες και όλοι οι διευθυντές τους συνυπέγραψαν και δημοσίευσαν την ακόλουθη ανακοίνωσή τους:⁶

Τρεις ημέρες μετά άρχισε η προέλαση του Ελληνικού στρατού και στις 4 Οκτωβρίου το 1/38 Σύνταγμα Ευζώνων της Μεραρχίας Σερρών μπήκε στα Σέρρες. Την επομένη, ο Ελ. Βενιζέλος επισκέφθηκε την πόλη επίσημα με τον Αρχηγό των Ελληνικών Δυνάμεων Στρατηγό Π. Δαγκλή, ο οποίος στις «Αναμνήσεις» του (Τόμος Β΄, σελ. 343) αφηγείται: «Μᾶς ἐγένετο ἐνθουσιώδης ὑποδοχή ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐναπομεινάντων ὀλίγων δυστυχῶν κατοίκων διηγουμένων τὰς ἀνεκφράστους κακώσεις καὶ καταστροφὰς ἃς ἔπαθον ὑπὸ τῶν Βουλγάρων».

Ακολούθησε η απελευθέρωση της Καβάλας και της Δράμας και μέχρι τις 16 Οκτωβρίου ολόκληρης της Ανατολικής Μακεδονίας.

Υ.Γ. Επισημαίνω ότι από την πρώτη παράγραφο του πρώτου παραπάνω τηλεγραφήματος του Βενιζέλου: «Πάντες ὅροι Ἀρχιστρατήγου (Franchet D'Esperéy - σ.σ.) ἐγένοντο δεκτοί ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὑπ' ἐμοῦ προβληθέντων καὶ ἀφορώντων τοὺς **πολιτικούς** **αἰχμαλώτους...**» καταδεικνύεται ότι ο επίσημος ὅρος, που προφανῶς ἴσχυε για τοὺς ἀμάχους πολίτες, συλληφθέντες σε ἐμπόλεμη περίοδο γενικά, καὶ χρησιμοποιήθηκε στις διαπραγματεύσεις Βενιζέλου καὶ Franchet D'Esperéy με τοὺς Βουλγάρους υψηλοῦς ἀντιπροσώπους για τοὺς Ἕλληνες πολίτες ἀμάχους κρατούμενους στη Βουλγαρία, ἦταν «πολιτικοὶ αἰχμαλώτοι» καὶ ὄχι «ὄμηροι», γιατί ὄμηροι σύμφωνα με τὴν ἐννοια τῶν Ἑρμηνευτικῶν Λεξικῶν, καὶ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου τοῦ κατὰ Ἐπὶρὰν Πολέμου, δεν ὑπῆρχαν τότε στην Ἀνατολική Μακεδονία.

Να μὴ ξεχνάμε ότι ο Ελ. Βενιζέλος γνώριζε ἄριστα τὴν ἐλληνική γλῶσσα (εἶχε μεταφράσει ἀρχαίους Ἕλληνες συγγραφείς, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ Θουκυδίδη), ἀλλὰ καὶ ξένες γλώσσες. Επίσης ἦταν νομικός καὶ ἔχοντας φθάσει ἀπὸ ἐθνικός ἐπαναστάτης σε κοινοβουλευτικό πρωθυπουργό - με συμμετοχές, ὅσο κανένας ἄλλος, σε πλῆθος διεθνῶν πολεμικῶν Συμβάσεων καὶ Συνεδριῶν - γνώριζε καὶ τὴν ἐιδική στρατιωτική καὶ διπλωματική ορολογία, γι' αὐτό καὶ ἐμπρός ἀπὸ το ουσιαστικό «αἰχμαλώτοι» βάζει τὸν ἐπιθετικό προσδιορισμό «πολιτικοί».

Εἶναι λοιπόν, σπουδαίο ἀποδεικτικό στοιχείο ο ὅρος «πολιτικοὶ αἰχμαλώτοι», που χρησιμοποιήσε ο Βενιζέλος στο σημαντικό τηλεγράφημά του πρὸς τὸν Ὑπουργό του τῶν Ἐξωτερικῶν. Ο ἴδιος ὅρος «αἰχμαλώτοι» ἀναγράφεται καὶ στις χιλιάδες ἐπίσημα ἐγγράφα Ὑπουργείων, ἄλλων Κρατικῶν Ὑπηρεσιῶν κ.τ.λ. Ὁργανισμῶν

(π.χ. Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού), που βρίσκονται στο Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών.

¹ Αντάντ: Η Συμμαχία Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας και αργότερα Ιταλίας, προς αντιμετώπιση της επιθετικότητας των Κεντρικών Δυνάμεων Γερμανίας και Αυστρίας σε λίγο και της Τουρκίας. Η Βουλγαρία, αφού διαπραγματεύτηκε επί ένα και πλέον χρόνο και με τις δύο εμπόλεμες δυνάμεις για τα οφέλη που θα είχε από τη σύμπραξή της με μία από τις δύο, τελικά συμμάχησε (Οκτώβριο 1915) με τις Κεντρικές Δυνάμεις.

² Σπ.Β. Μαρκεζίνη «Πολιτική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος» - Τόμος 4, σελ. 248-251 (στη συνέχεια: «Σπ. Μαρκεζίνης»).

³ ΓΕΣ - ΔΙΣ (Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού) «Η συμμετοχή της Ελλάδος εις τον πόλεμον 1918», 1961 - Τόμος Δεύτερος, σελ. 182.

⁴ Διπλωματικό και Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (στη συνέχεια: ΔΙΑΥΕ) Φάκελος: 1918/A/12-4.

⁵ Όπ.π.

⁶ ΔΙΑΥΕ, 1918Γ/109, 109 - (Υποφάκελος: 1918-1919, Γ΄ Πολιτική-ΤΥ-ΠΟΣ Γ/109).

2. Στοιχεία της συμπεριφοράς των Βουλγάρων μετά τη Συνθηκολόγησή τους.

Α. Παρ' όλους τούς –ως συνήθως– θαυμασμούς και επαίνους των Συμμαχικών Κυβερνήσεων, του Αρχιστρατήγου Franchet D'Esperéy και των Στρατηγών του, που διατυπώθηκαν τότε επίσημα και ενθουσιαστικά για την Ελληνική αποφασιστική συμμετοχή και συμβολή –ως συνήθως– στη μεγάλη νίκη της Αντάντ στο Μακεδονικό Μέτωπο κατά των Βουλγάρων¹, για μία ακόμα φορά –ως συνήθως– η συμπεριφορά των Συμμάχων μας (Αγγλίας, Γαλλίας, Ιταλίας, Η.Π.Α.) προς εμάς δεν ήταν η αρμόζουσα σχετικά με τη συμβολή μας στη νίκη.

Ο Franchet D'Esperéy υποχώρησε στην απαίτηση των Βουλγάρων αντιπροσώπων να μη συμμετέχουν στις διαπραγματεύσεις οι Έλληνες και στη συνέχεια «Οι όροι δεν ήταν βαρείς...» για τους Βουλγάρους². Ο Αρχηγός των Ελληνικών Δυνάμεων Στρατηγός Δαγκλής γράφει στις «Αναμνήσεις» του (Τόμος Β', σελ. 342): «Άτυχώς ὁ Ἀρχιστράτηγος Ντ' Εσπεραϊ ἐφείσθη πολὺ τῶν Βουλγάρων καὶ ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς πολλὰς εὐκολίας εἰς τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως τῆς ἀνακωχῆς καὶ τὸ κυριότερον ἐδέχθη τὴν ἀξίωσι αὐτῶν περὶ μὴ εἰσόδου εἰς τὴν Βουλγαρίαν οὔτε ἑλληνικοῦ, οὔτε σερβικοῦ στρατοῦ». Είναι προφανές ότι οι Βούλγαροι φοβόντουσαν Έλληνες και Σέρβους, λόγω των ειδεχθών εγκλημάτων και της γενοκτονίας που είχαν διαπράξει σε βάρος τους.

Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὰ ἄλλα συμμαχικά στρατεύματα (κυρίως Αγγλικά, Γαλλικά και Ιταλικά) κατέκλυσαν τὴ Βουλγαρία. Ὁ Στρατηγός Δαγκλής, μετὰ ἀπὸ λίγες ἡμέρες με σύντομες παραστάσεις πρὸς τὸν Franchet D'Esperéy (ὁ ὁποῖος ἀρχικὰ ἀρνιόταν) πέτυχε τὴ συγκρότηση μικρῆς ομάδας ἀξιωματικῶν και υπαξιωματικῶν με ἐπικεφαλὴς τὸν Συνταγματάρχη Κωνσταντῖνο Μαζαράκη Αἰνιάνα και τὴν ἀποστολὴ τῆς στὴ Σόφια «διὰ τὰ ἀφορῶντα ἡμᾶς ζητήματα καὶ ἰδίως διὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ ἀποστολὴν εἰς τὰς ἐστίας τῶν τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας (Νομοὶ Σερρών, Δράμας και Καβάλας – σ.σ.) ἐκπατρισθέντων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ὁμογενῶν καὶ διασκορπισθέντων εἰς διάφορα μέρη τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, ὅπου ὑπέστησαν μυρία δεινοπαθήματα, ὑποβαλλόμενοι, γυμνοὶ καὶ πειναλέοι, εἰς τὰς χειροτέρας τῶν ἀγγαρειῶν καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἀποθνήσκοντες»³.

Μόλις ἡ Ελληνικὴ Στρατιωτικὴ Αποστολὴ ἐγκαταστάθηκε στὴ Σόφια, ὁ Συνταγματάρχης Μαζαράκης ἐστείλε στὸν Στρα-

τηγό Δαγκλή την πρώτη επιστολή του, στην οποία –μεταξύ πολλών άλλων– γράφει: «Στρατηγέ μου. Άφικθεις ένταῦθα παρέλαβον ὑπηρεσίαν. Εἶναι τόση ἡ ἐργασία ὥστε μόλις σήμερον, μετὰ τὰς τυπικὰς παρουσιάσεις κατορθῶ νὰ καταρτίσω τὴν πρώτην μου ἔκθεσιν, ἣν ἀποστέλλω αὔριον... Εἶναι πάντες (οἱ αιχμάλωτοι – σ.σ.) μὲ ράκη καὶ ἡ χιών καλύπτει τὰ πάντα... Οἱ Βούλγαροι ἀγέρωχοι ὡς νικηταί... Οἱ Γάλλοι οὔτε ἔχουν αὐτοκίνητα, οὔτε δίδουν, οὔτε ἐπιτάσσουν βουλγαρικά...» (για τὴν επιστροφή των αιχμαλώτων, σύμφωνα με τὴ συμφωνία Συνθηκολόγησης – σ.σ.)⁴.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ πολυπληθές υλικό που υπάρχει στο ΔΙΑΥΕ, τὸ ικανοποιητικὰ επιτυχές ἔργο τῆς ολιγάριθμης Ἑλληνικῆς Στρατιωτικῆς Αποστολῆς υπῆρξε δυσκολότατο, δεδομένου ὅτι, ἐκτὸς των προβλεπόμενων προβλημάτων, ἡ Αποστολή ἀντιμετώπισε τὴν ἀπροσδόκητη ἐμφάνιση τόσο του θράσου καὶ των συνεχῶν παραβιάσεων των συμφωνηθέντων με τὴν ἀνακωχή, ἀπὸ τους ἠττημένους Βουλγάρους, ὅσο καὶ τὴν προκλητικὴ ἀνοχὴ ἀπὸ τους Συμμάχους μας τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῆς.

Λίγες ἡμέρες μετὰ τὴ Συνθηκολόγηση, ὁ Βούλγαρος βασιλιάς Φερδινάνδος παραιτήθηκε καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ γιὸς του Βόρις. Ἀμέσως οἱ Βούλγαροι –κατὰ συνήθη τακτικὴ τους– ἀρχισαν νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι ὅλη ἡ θέσι καὶ ἡ δράσι τῆς Βουλγαρίας στὸν πόλεμο οφειλόταν στὸν Φερδινάνδο, ὁπότε με τὴν παραίτησή του ἔπρεπε νὰ ἐξιλεωθὸν γιὰ τὰ ἐγκλήματά τους στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία⁵. Ἐφθασαν μάλιστα στὸ σημεῖο νὰ ἐπιδιώκουν νὰ συμπεριληφθὸν στὴν Ἀντάντ, ἰσχυριζόμενοι θρασύτατα ὅτι ἡ αἰτία τῆς συνθηκολόγησής τους προέρχονταν ἀπὸ τὰ φιλικὰ πρὸς τὴν Ἀντάντ αἰσθημάτά τους⁶.

Ταυτόχρονα, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς καθυστέρησε τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ Θράκη γιὰτί –κατὰ τὴ συνήθη ληστρικὴ τακτικὴ του– ἔπαιρνε μαζί του ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ ζῶα, ζωοτροφές μέχρι σπόρους ἀγροτοκαλλιέργειας, καὶ ἀπὸ οικιακὰ εἶδη, ἀροτρα μέχρι μεταφορικά μέσα⁷.

Μέχρι τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1919 τόσο ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς, ὅσο καὶ τὰ σώματα των Κομιτατζήδων δὲν εἶχαν παραδώσει τὰ ὅπλα τους καὶ δὲν εἶχαν ἀποστρατευτεῖ. Αὐτὸ οφειλόταν σ' ἓνα ευρύτερο στρατήγημα. Οἱ Βούλγαροι καλλιεργούσαν καὶ διατύπωναν πρὸς τις ἐκεῖ ξένες Αποστολές τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ηγεμία καὶ ευημερία στὴ Μακεδονία –που θα ἀποτελεῖτο ἀπὸ τὴν Ἑλληνική, τὴ Σερβική καὶ τὴ Βουλγαρική– ἦταν δυνατόν νὰ υπάρξει μόνο με τὴν αὐτονομία τῆς κατέβαλαν, λοιπόν, συνεχῆ προσπάθεια νὰ πείσουν

τους ξένους αντιπροσώπους για την ανάγκη αυτονομίας –με την ενδόμυχη ελπίδα τής μελλοντικής προσάρτησης στη Βουλγαρία τής αυτόνομης εκείνης Μακεδονίας– και κατάφεραν να έχουν την υποστήριξη της αντίληψης αυτής από τους περισσότερους ξένους, που θεωρούνταν ως ειδικοί στα Βαλκανικά ζητήματα⁸.

Στην Ελληνική Αποστολή έφθαναν, επίσης, πολλές πληροφορίες ότι στη Στρώμνιτσα και στο Πετριτσι συγκεντρώνονταν Κομιτατζήδες με σκοπό την εισβολή τους στο ελληνικό έδαφος προς δημιουργία ταραχών και ότι οι Ιταλικές αρχές, που έλεγχαν την περιοχή εκείνη, βοηθούσαν τις συγκεντρώσεις αυτές⁹.

Στο βουλγαρικό στρατήγημα της προσπάθειας αυτονομίησης της Μακεδονίας, περιλαμβανόταν και η παρεμπόδιση της επιστροφής των αιχμαλώτων και της επανεγκατάστασής τους στον τόπο τους. Για τον σκοπό αυτό –εκτός άλλων– εγκατέστησαν στην περιοχή του Ρούπελ, φυλάκια και εμπόδιζαν την κάθοδο των αιχμαλώτων στην Ανατολική Μακεδονία¹⁰, αλλού πάλι καθυστερούσαν την αναχώρηση σιδηροδρομικών συρμών με χιλιάδες εξουθενωμένους αιχμαλώτους, με την αιτιολογία έλλειψης καύσιμης ύλης, όμως τα βράδια οι συρμοί εκείνοι αναχωρούσαν με βουλγάρους στρατιώτες¹¹.

Εξάλλου, τμήματα του βουλγαρικού στρατού παρέμεναν στο τμήμα Ξάνθης – Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολης) και κατά μήκος του Έβρου – Σουφλίου, Διδυμότειχου – Κάραγατς (Αδριανούπολης) – χωρίς να αποπλίζονται και να παραδίνουν το υλικό, κυρίως αυτό που είχαν πάρει από το Δ΄ Ελληνικό Σώμα Στρατού, γιατί περίμεναν τα αποτελέσματα της συνθήκης Ειρήνης από το Παρίσι, αλλά και χωρίς να σταματούν τις πιέσεις και τους διωγμούς τόσο προς τον ντόπιο πληθυσμό¹², όσο και προς τους αιχμαλώτους που επέστρεφαν. Στο Κάραγατς (Αδριανούπολη), ενώ οι Βούλγαροι αρνούσαν την ύπαρξη αιχμαλώτων, τελικά βρέθηκαν περισσότεροι από 1.200 εξαθλιωμένοι σε απόσταση δύο ωρών βαδίσματος από τον σταθμό του τραίνου.

Όπου οι βουλγαρικές αρχές υποχρεώνονταν –σύμφωνα με τη Συνθήκη Ανακωχής– να επιβιβάζουν αιχμαλώτους στα τραίνα για την επιστροφή τους, επιχειρούσαν να εισπράξουν από αυτούς πλήρες εισιτήριο της διαδρομής¹³! Σε άλλη περίπτωση, σταμάτησαν αμαξοστοιχία με 900 περίπου εξαθλιωμένους αιχμαλώτους, έξι χιλιόμετρα από το Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη), τους κατέβασαν και τους άφησαν στο ύπαιθρο, όπου πολλοί πέθαναν. Κάποιοι από αυτούς που επιχείρησαν να πιούν νερό, συνελήφθησαν και

φυλακίστηκαν. Όπου μπορούσαν οι βουλγαρικές αρχές έβαζαν τις γυναίκες και τα κορίτσια σε ιδιαίτερα βαγόνια, όπου καθ' οδόν Βούλγαροι αξιωματικοί και στρατιώτες έμπαιναν και τις βίαζαν¹⁴.

Τέτοιες και χειρότερες πληροφορίες έφθαναν συνεχώς στην ολιγάριθμη Ελληνική Στρατιωτική Αποστολή στη Σόφια και ο Συνταγματάρχης Μαζαράκης προσπαθούσε με παραστάσεις, αναφορές και πιέσεις προς τους Συμμάχους μας να περισώσει ότι προλάβαινε. Στην προσπάθεια αυτή, μεγάλη ήταν η συμβολή του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, χωρίς όμως να επιτευχθεί η συγκράτηση των Βουλγάρων· έφθασαν σε τέτοιο σημείο θράσους ώστε να χτυπήσουν πισώπλατα Έλληνα στρατιώτη ενταγμένο στον Αμερικανικό Ερυθρό Σταυρό, ο οποίος σώθηκε με επέμβαση και τραυματισμό Αμερικανού αξιωματικού¹⁵.

Περί τα μέσα Δεκεμβρίου 1918, ο Συνταγματάρχης Μαζαράκης με απόρρητη αναφορά του, τόσο προς το Γενικό Στρατηγείο των Συμμαχικών Στρατευμάτων στη Βάρνα, όσο και προς το Γενικό Στρατηγείο του Ελληνικού Στρατού ενημερώνει: «... Αναφέρω ότι οι Βούλγαροι ετοιμάζουν βίαια αντίποινα κατά των Ελλήνων και Αρμενίων αμέσως μετά την αποχώρησή μας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι θα υπάρξουν σφαγές όταν δεν θα είμαστε πλέον εδώ. Η εξαπάτηση του βουλγαρικού λαού είναι ότι έχει προστεθεί, μετά την ειρήνη, το μίσος από τη στιγμή της ανακωχής και δεν μπορούμε να αμφιβάλουμε για πολύ σοβαρές αναταράξεις...»¹⁶.

Στη βουλγαρική προσπάθεια αυτονόμησης της Μακεδονίας συντονίστηκαν, με σχετικές ενέργειες και ψηφίσματα, και βουλγαρικοί Σύλλογοι της Αμερικής. Στο Τορόντο του Καναδά όλοι οι εκεί εργαζόμενοι βουλγαρόφωνοι Μακεδόνες συνήλθαν στη βουλγαρική Εκκλησία και μετά από σύσκεψη απέστειλαν στον Πρόεδρο των Η.Π.Α. Ουίλσον στο Παρίσι ψήφισμα, με το οποίο ζητούσαν από το Συνέδριο Ειρήνης να δοθεί αυτονομία στη Μακεδονία¹⁷.

Β. Ένα από τα ιδιαίτερος ειδεχθή εγκλήματα, που διέπραξαν οι Βούλγαροι στρατιωτικοί κατά τη διάρκεια της κατοχής τής Ανατολικής Μακεδονίας, ήταν και η απαγωγή ανηλίκων ελληνοπαίδων, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως υποτακτικά (και όχι μόνο) στα βουλγαρικά σπίτια, εργαστήρια, χωράφια και αλλού. Πολλά από αυτά πωλήθηκαν από τους απαγωγείς σε Βουλγάρους αξιωματούχους και ιδιώτες

Μετά τη Συνθηκολόγηση, κανένα από τα παιδιά αυτά δεν επι-

στρέφονταν και ένα δύσκολο έργο τής ολιγάριθμης Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής στη Σόφια, αλλά και του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού, ήταν η ανεύρεση και η επιστροφή των παιδιών εκείνων¹⁸. Αμέσως οι Ελληνικές Αρχές άρχισαν έρευνες κατά τόπους και συνέτασσαν σχετικούς καταλόγους, τους οποίους έστειλαν στην Ελληνική Αποστολή στη Σόφια. Ενδεικτικά παραθέτουμε δύο, από τους δεκάδες καταλόγους, που υπάρχουν στο ΔΙΑΥΕ¹⁹.

12199

Κατάλογος

έναντι του χωρίου Ποδογόριανη, Παγγαίοι
Αιμακίον, ιαίδιον και ιορασιον άναχθίλιαν εφ' Βουρζαρίαν

Αρ. Αφ.	Ενομομασίον ιορα	Ηλικία	Παραλυψισι
1	Παργαρίτη Έταμερ	12	άγνωστον διά σοίαν αιλίαν
2	Κυργιάνα Ξίνου	15	εφ' ύποβρία εφ' χωρίον Άρχανέ
3	Εδαγγελία Κιργανλίαν	9	εφ' χωρίον Ταρασίθα, Νόμο Τολάρ Παρβλίμ
4	Χειφίδου Κιργανλίαν	7	" " " " "
5	Γεωργία Κιργανλίαν Τρίαν	13	εφ' χωρίον Ταρασίθα, Νόμο Τολάρ Παρβλίμ 86 Σμ/λο
6	Ασιόγιο Εδαγγελίαν	11	εφ' χωρίον Ταρασίθα, Νόμο Τολάρ Παρβλίμ 86 Σμ/λο
7	Διμήφω Θεοδώρα	10	εφ' χωρίον Ταρασίθα, Νόμο Τολάρ Παρβλίμ 86 Σμ/λο
8	Μελιάδα Αβραάμοζαν	13	εφ' χωρίον Ταρασίθα, Νόμο Τολάρ Παρβλίμ
9	Εσοσιμή Τεσά Κιργανλίαν	13	" " " "
10	Νικητασ Θεοδώρα	12	εφ' άγνωστον μέρος και άγνωστον αιλίαν
11	Μαργώ Θεοδώρα	9	" " " "

έναντι Ποδογόριανη εφ' 18^η Μελίον 1868
8
Παρέδρον Ποδογόριανη

*Εμπειρειατικός κατάλογος έρφαυά άσυχόντων
έν Παρραίων υπό Βουλγαρών στρατιωτικών*

<i>Αριθμ. έρφαυά</i>	<i>Όνοματεπώνυμο</i>	<i>έτος καταγωγής</i>	<i>ήλικία</i>	<i>Παρατηρήσεις</i>
1.	<i>Αναστασία Χ. Δερμετζής</i>	<i>Μοναστήρι</i>	<i>19</i>	<i>Ασύχων κατά Μάϊον 1918 έν Λαμαριά έν Σοχαγού ένός</i>
2.	<i>Εύαγγελή Αγγελ. Κόνι</i>			<i>Ασύχων έν Σόφια</i>
3.	<i>Αθανάσιος Γ. Δερμετζής</i>			<i>Ασύχων κατά Μάϊον 1917 έν Σοχίου ένός έν Γιά Μοσχού</i>
4.	<i>Μοχαμί Αναγ. Κρούστα</i>		<i>12</i>	<i>Ασύχων έν Αγρίδων</i>
5.	<i>Άγγελος Ν. Γεωργίου</i>	<i>Πεαβια</i>	<i>5</i>	<i>Ασύχων κατά Μάϊον έν 1918 έν Βουλγαρών στρατιωτών Γιοβάν Ντουβλιον έν Γινι ένός έν Διδί ένός έν</i>
6.	<i>Περιοφόνη Χ. Όθωνη</i>	<i>Πεαβια</i>	<i>10</i>	<i>Ασύχων κατά Σφερια έν 1917 έν στρατιωτών Κοϊστό Τσερβίνος έν</i>

Σχετικά με το ζήτημα αυτό, ο Συνταγματάρχης Μαζαράκης γράφει από τη Σόφια προς το Υπουργείο Εξωτερικών, στις 19.11.1918: «...Παρακαλώ επίσης, όπως μοι αποστείλητε πάσαν δυνατή πληροφορία προς ανεύρεσιν των ανηλίκων, ως και τα ονόματα των αρπάγων. Επί του ζητήματος τούτου εξήτησα να γίνη εγκύκλιος του Υπουργείου Εσωτερικών και του Υπουργείου των Στρατιωτικών τής Βουλγαρίας, επιβάλλουσα την αποκάλυψιν των αρπαγέντων ανηλίκων εντός ορισμένης προθεσμίας.

Καλόν θα ήτο εάν και η ημετέρα κυβέρνησις ηξιού τούτο, απαι-

τούσα συνάμα και την τιμωρίαν των μη συμμορφουμένων. Είνε το δυσχερέστερον των έργων μας η ανακάλυψις των ανηλίκων, διεσπαρμένων ανά πάσαν την Βουλγαρίαν. Διό δέον να σχηματισθή ειδική Επιτροπή με μεγάλη δικαιοδοσία εισόδου εις βουλγαρικής οικίας κ.τ.λ., διεθνής πάντως με Έλληνα εισηγητήν. Εν Σόφια επετύχουμεν ήδη δι' ημετέρας μυστικής Αστυνομίας την ανεύρεσιν 15 και άνω κορασίδων, ων ο αριθμός αυξάνει καθημερινώς ...»²⁰.

Όμως, ούτε η διεθνής επιτροπή συστάθηκε, ούτε κανείς Βούλγαρος τιμωρήθηκε, γιατί δεν το θέλησαν οι Σύμμαχοί μας.

Ενδεικτικά με το συγκινητικό και ανατριχιαστικό αυτό ζήτημα, παραθέτω τρεις ακόμα αναφορές προς το Γενικό Στρατηγείο του Ελληνικού Στρατού στη Θεσσαλονίκη.

Οι δύο páλι του Μαζαράκη από τη Σόφια:

Η πρώτη, από 14.12.1918, στην οποία αναφέρει ότι στην Έκθεσή του προς τον Γάλλο Στρατηγό Chretien -Αρχηγό των Συμμαχικών Στρατιωτικών Αποστολών στη Βουλγαρία- ζήτησε την επέμβασή του για «... την απελευθέρωσιν των εις τας εκεί φυλακάς παρανόμως κρατουμένων Ελλήνων υπηκόων ως και την απόδοσιν εις τας οικογενείας των τών Ελλήνων παιδιών και κορασίδων από τας οικίας διαφόρων Βουλγάρων υπαλλήλων ...»²¹.

Η δεύτερη, από 15.1.1919, στην οποία αναφέρει: «Όσον αφορά τας κρατουμένας Ελληνίδας νεάνιδας, είνε άξιον παρατηρήσεως ότι αύτη οφείλεται πλην άλλων και εις την εδώ υπάρχουσαν κρίσιν υπηρετριών, είναι απίστευτον αι δυσκολίαι άς συνήντησα και συναντώ. Δεν υπάρχει εν Βουλγαρία πολιτευόμενος ή στρατιωτικός βούλγαρος, όστις να μη έχη μίαν ή περισσότερες εις την υπηρεσίαν του, διά τας οποίας υποστηρίζουν ότι παραμένουν εκουσίως. Το ότι επέτυχον την παράδοσιν τών εις τας οικίας του Στρατηγού Πέτρωφ, του άλλοτε πρεσβευτού Στάντσεφ κλπ. κρατουμένων εξερέθησε φυσικά τας βουλγαρικές αρχάς, διότι ούτω απεδείχθη ότι οι ισχυρισμοί των περιέ εκουσίας παραμονής ήταν ψευδής»²².

Και η τρίτη, του Επιθεωρητή Διοικήσεως ως Νομάρχη Σερρών Δάσιου, από Σέρραις 5.12.1918, προς το Γεν. Στρατηγείο Ελληνικού Στρατού (Θεσσαλονίκη), με την οποία: «Λαμβάνομεν την τιμήν να παρακαλέσωμεν όπως διά της εν Σόφια Στρατιωτικής Αποστολής ζητηθή εις την οικίαν τού εν Σόφια Συνταγματάρχου Μπαλατζίεφ (Ούλιτσα Σφητικοβάν Ρελτσκέ Νο 2) η 17ετής Άννα Γεωργίου Καραγιάννη ήν ανήρπασεν εκ Σερρών και την οποίαν δεν επιτρέπει η κατακρατούσα αυτήν οικογένεια να επανέλθη εις

την Ελλάδα... Επιστώ ιδιαίτερος την προσοχήν τού Συνταγματάρχου κ. Κ. Μαζαράκη επί του γεγονότος ότι αποκρύπτονται επιμελώς τα αρπαγέντα κοράσια είτε εις φυλακάς των απαγωγέων, είτε και εις χωρία ίνα μη φανερωθώσι και αποδοθώσι»²³.

Τελειώνω τα λίγα, ενδεικτικά περιστατικά της συμπεριφοράς των ηττημένων Βουλγάρων προς εμάς, τους Έλληνες νικητές, με ένα ακόμα αναφερόμενο από τον Μαζαράκη: «Ετέρα αφορμή δυσαρέσκειας των Βουλγαρικών Αρχών είνε και το ενεργεία μου επιτευχθέν άνοιγμα της εδώ εκκλησίας. Δεν παρέλειψε να δηλώση εκ των προτέρων η Βουλγαρική Κυβέρνησις ότι τούτο θα προυκάλη ταραχάς κ.λπ.». Και τελειώνει ο ακάματος Συνταγματάρχης Μαζαράκης την αναφορά του: «Τινές των ενεργειών μου άς εκθέτω εν περιλήψει ώδε και ιδίως τα εξ αυτών προκληθέντα αποτελέσματα είναι η μόνη αφορμή τής κατ'εμού καταφοράς των Βουλγάρων, ισχυριζομένων ότι επεδιώκομεν ακαίρους εκδηλώσεις και πατριωτισμόν υπερβολικόν...»²⁴.

Πράγματι, οι ενέργειες του Μαζαράκη προς αντιμετώπιση των παραβιάσεων των όρων της Συμφωνίας τής Ανακωχής από τους ηττημένους Βουλγάρους, χαρακτηρίστηκαν από αυτούς σωβινιστικές και επιδίωξαν την απομάκρυνση όλης της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής. Ευτυχώς δεν το πέτυχαν.

¹ Βλ. ενδεικτικά: ΓΕΣ-ΔΙΣ «Επίτομη Ιστορία τής Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, 1914-1918», 1993 (σελ. 296-306).

² Cyril Falls "Military Operation, Macedonia" - Τόμος Β, σελ. 251.

³ Στρατηγός Π.Γ. Δαγκλής «Αναμνήσεις...» - Τόμος Β', σελ. 349 (στη συνέχεια: «Π. Δαγκλής»).

⁴ Οπ.π.

⁵ Σπ. Μαρκεζίνης: ό. προοούμενα, σελ. 251.

⁶ ΔΙΑΥΕ: 1918/Α/12 - 4. Έκθεση από 3.11.1918 Στρατηγού Δαγκλή και από 15.11.1918 έγγραφο Πρεσβευτή στο Λονδίνο Κακλαμάνου προς ΥΠ.ΕΞ.

⁷ Σπ. Μαρκεζίνης: ό. προοούμενα, σελ. 254 -σημ. 604- και ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 (Γ' ΤΥΠΟΣ/Γ 109-1). Τηλεγράφημα Υπουργού Εσωτερικών Ρακτιβάν προς Αρχιστράτηγο Δαγκλή.

⁸ ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5,Π - 5. Η από 26.2.1919 κρυπτογραφημένη Έκθεση Κ. Μαζαράκη προς ΥΠ.ΕΞ.

⁹ Οπ. π.

¹⁰ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 (Γ' ΤΥΠΟΣ 1918/Γ 109 - 1) Τηλεγράφημα Ε.

Ζυμβρακάκη προς Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο.

¹¹ ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5,Π - 5. Η από 23.11.1918 Εμπιστευτική αναφορά Κ. Μαζαράκη προς Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο και η από 15.1.1919 Αναφορά του ιδίου προς Πρόεδρο Κυβερνήσεως κ.ά.

¹² Όπ.π.

¹³ Ευάνθης Χατζηβασιλείου «Βιώματα του Μακεδονικού Ζητήματος» 2014 - σελ. 183 (στη συνέχεια: «Ευ. Χατζηβασιλείου»).

¹⁴ ΔΙΑΥΕ: 1919 Γ/109-1. Στην από 22.12.1918 Αναφορά του Υποδιοικητή Χαλκιόπουλου προς την Κυβερνητική Αντιπροσωπία, βλ. Κατάθεση Αμερικανού Λοχαγού Johnson, Commanding Offisser του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού.

¹⁵ Όπ.π.

¹⁶ ΔΙΑΥΕ: 1918/Α/12-4.

¹⁷ ΔΙΑΥΕ: 1919/Β/42, Βουλγαρική προπαγάνδα.

¹⁸ Ο καθηγητής του ΕΚΠΑ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, στο πρόσφατο βιβλίο του «Βιώματα του Μακεδονικού Ζητήματος» 2014, κάνει εκτενή αναφορά στη σημαντικότετη εθελοντική και ανεκτίμητη βοήθεια που μας πρόσφερε ο Αμερικανικός Ερυθρός Σταυρός (Σελ. 131 - 202).

¹⁹ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 - Υποφάκελος: Γ/ΤΥΠΟΣ 1918/Γ 109-1.

²⁰ ΔΙΑΥΕ: 1917: - 1918/Α/21, 5-4.

²¹ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/ΑΑΚ 5.

²² ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5/Π-5.

²³ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 (Υποφάκελος: 1918 - 1919, ΤΥΠΟΣ Γ/109).

²⁴ Βλ. παραπάνω ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5/Π-5.

3. Στοιχεία συμπεριφοράς των Συμμάχων μας μετά τη Συνθηκολόγηση των Βουλγάρων.

Μέρος των αξιωματούχων των Συμμαχικών Αποστολών στη Βουλγαρία, μετά τη συνθηκολόγησή της, θεωρούσε τις ασύστολα καιροσκοπικές βουλγαρικές επιδιώξεις για αυτόνομη Μακεδονία ως δίκαιες και δεν εντυπωσιάζονταν από τα βουλγαρικά τερτίπια στην παρεμπόδιση της επιστροφής των αιχμαλώτων, των ανήλικων και του σημαντικού στρατιωτικού υλικού (κυρίως του Δ' Ελληνικού Σώματος Στρατού), που είχαν αρπάξει. Η Συμμαχική πίεση για την εκτέλεση των όρων της ανακωχής είχε χαλαρώσει, λόγω συμπαθειών που είχαν δημιουργηθεί και της τάσης να σχηματισθεί βουλγαρική κυβέρνηση ευνοϊκή προς την Αντάντ¹. Ο Αρχηγός της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής στη Σόφια Συνταγματάρχης Κ. Μαζαράκης Αινιάν αναφέρει: «Είναι τόση η επίδρασις ήν οι Βούλγαροι πολιτευόμενοι εξασκούν επί των εδώ διαμενόντων πρεσβευτών και στρατιωτικών Ακολούθων, τόσαι αι περιποιήσεις των, τόση η επίδρασις νυν των θεωρουμένων Ανταντικών Γενάδιεφ και Σταμπολίσκι, φυλακισθέντων με το τέως καθεστώς, και τόσο η διάθεσις των ξένων αυτών αντιπροσώπων Γαλλίας και Αγγλίας όπως φέρουν αυτούς εις την αρχήν ίνα, ως νομίζουν, διοικούν δι' αυτών την Βουλγαρίαν, ώστε να θεωρώ ότι είναι μία ανάγκη να εξασκηθή πίεσις, εάν είναι δυνατή και αλλαγή στο προσωπικόν τούτο»².

Στην από 15.1.1919 Αναφορά του προς τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης κ.α.³, ο Μαζαράκης, εκτός άλλων, γράφει: «... υφίσταται σήμερον κατάστασις γενικής χαλαρότητος. Οι Γάλλοι αξιωματικοί μη έχοντες ίδια συμφέροντα ενταύθα και κουρασμένοι δυσανασχετούσιν διά τας παρ' εμού υποδείξεις εκκρεμών ζητημάτων και πιέσεων εκ μέρους των Βουλγαρικών Αρχών κατά των Ελλήνων. Εξ άλλου εις την διαχείρισιν της στρατιωτικής εξουσίας ήρχισε να αναμιγνύεται ενεργώς η πολιτική εκάστου των συμμάχων. Και οι μεν Ιταλοί προεξαρχόντων των πολιτικών (Commissaire d'Italie Baron Allietti) εκηρύχθησαν επίσημοι προστάται της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως, οι δε Άγγλοι (Αρχηγός Αποστολής Napier και Στρατηγός Gay) ως και αυτοί οι υπό τας διαταγάς των αξιωματικοί, μοι ανέφερον ότι αποδίδουν πάσαν πιεστικήν των Βουλγάρων πράξιν εις προκλητικήν δήθεν στάσιν τού Ελληνικού στοιχείου, ενθαρρυνομένου υπό της παρουσίας των Ελλήνων αξιωματικών. Οι δε Γάλλοι, άνευ πυγμής και άνευ στρατού πραγματικής κατοχής,

κολακευόμενοι παρά των παμπονήρων Βουλγάρων Υπουργών, εξυμούντων την ανεκτικότητά των, ευρίσκουν υπερβολικά τας αξιώσεις μου»· επίσης ο Μαζαράκης στην από 26.2.1919 αναφορά του προς το Υπουργείο Εξωτερικών⁴, εκτός άλλων, γράφει: «οι προϋπηρετήσαντες εις τα Βαλκάνια Άγγλοι οίτινες δυσκόλως μεταβάλλουσι γνώμας και οίτινες, εκ παλαιών φιλοβουλγαρικών ή φιλοτουρκικών αισθημάτων εμποτισμένοι, εξακολουθούσιν εν μέρει εμμένοντες εις τας παλαιάς αντιλήψεις. Πληροφορούμαι ότι ο εν Αδριανουπόλει Άγγλος Σαμπσόν, άλλοτε Γενικός Πρόξενος της Αγγλίας εν Τουρκία, είναι λίαν φιλότουρκος».

Ο καθηγητής Ευάνθης Χατζηβασιλείου, περιγράφει τα προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ ελληνικών, γαλλικών και βρετανικών πολιτικών αρχών και παραθέτει ένα χαρακτηριστικό γεγονός την άνοιξη του 1919: «Όταν η βρετανική στρατιωτική διοίκηση Θεσσαλονίκης (που προσπαθούσε να απαλλαγεί από το υλικό της και να φύγει από την πόλη) πρόσφερε προς πώληση προκατασκευασμένα περίπτερα (ξύλινες καλύβες), η ελληνική κυβέρνηση ζήτησε να τα αγοράσει με ευνοϊκούς όρους. Οι ελληνικές αρχές έκαναν σαφές ότι χρειάζονταν τα περίπτερα για να στεγάσουν 60.000 άτομα, κυρίως στην κατεστραμμένη περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας. Ωστόσο, οι βρετανικές στρατιωτικές αρχές απάντησαν ότι είχαν διαταχθεί να πωλήσουν το υλικό αυτό στην καλύτερη τιμή και δεν δέχτηκαν να δώσουν προτεραιότητα στην ελληνική έκκληση ή να προσφέρουν μία μειωμένη τιμή»⁵.

Αλλά δεν ήταν μόνο οι περιοχές τής ηττημένης Βουλγαρίας και της πολύπαθης Μακεδονίας, όπου οι Έλληνες γνώρισαν την ανάρμοστη συμπεριφορά των Συμμάχων μας. Ικανός αριθμός ανάλογων περιστατικών υπάρχουν στο ΔΙΑΥΕ και παραθέτω ένα από αυτά, που αναφέρεται στο από 4.2.1919 Κρυπτογραφημένο Τηλεγράφημα του Πρέσβη μας Διομήδη προς τον Υπουργό Εξωτερικών Πολίτη: «Αφικνούμενοι δια Ιταλικών λιμένων πρόσφυγες Ανατολικής Μακεδονίας και στρατιώτες Γκαίρλιτς, παριστώσι διά μελανών χρωμάτων καταπιέσεις άς υπέστησαν παρά Ιταλικών Αρχών. Αύται κρατούσι συστηματικώς ενδύματα και αποσκευάς και χρήματα, υποσχόμεναι ότι θα αποσταλώσι ταύτα αργότερον. Στρατιώται εγκλείονται άνευ λόγου εις φρούρια. Αντιθέτως εξαίρουν φιλοξενία Τσεχοσλοβακικών Αρχών»⁶.

Όμως, δεν ήταν μόνο η φιλοξενία των, μέχρι τότε υπό τους Αυστριακούς, Τσεχοσλοβακικών Αρχών πρέπει να αναφερθώ και

στην ουδέτερη Ολλανδική Κυβέρνηση, η Πρεσβεία τής οποίας στη Σόφια επιτέλεσε ένα σπουδαίο έργο φροντίδας και βοήθειας των αιχμαλώτων που επέστρεφαν. Συγκρότησε ειδική υπηρεσία με τριμελείς επιτροπές, που υποδέχονταν όσους αιχμαλώτους κατέφευγαν εκεί, τους κατέγραφαν σε επισήμους καταλόγους και τους χορηγούσαν, κατ' άτομο, ένα μικρό ποσό βουλγαρικών χρημάτων (Λέβα) για τις άμεσες ανάγκες κατά την επιστροφή στον τόπο τους.

Στο ΔΙΑΥΕ (1918, Α/ΑΑΚ-2) υπάρχουν δεκάδες τέτοιοι κατάλογοι με εκατοντάδες σελίδες και χιλιάδες ονόματα αιχμαλώτων. Οι κατάλογοι αυτοί έχουν μεγάλο μέγεθος και έντυπη επικεφαλίδα στη γαλλική γλώσσα: «Τόπος - Ημερομηνία - Νο - Τελικό ποσό Λέβα» και από κάτω, πάλι στη γαλλική: «Κατάλογος *αιχμαλώτων πολέμου ελληνικής εθνικότητας*, που δέχθηκαν από τη Βασιλική Αποστολή τών Κάτω Χωρών στη Σόφια την παρακάτω βοήθεια». Ακολουθούν έξι στήλες με επικεφαλίδες: «Νο - Ονοματεπώνυμο - Τόπος καταγωγής - Περιοχή - Ποσό - Υπογραφή». Παραθέτω φωτοαντίγραφο της επικεφαλίδας της 1ης σελίδας του υπ' αριθμόν 292 τέτοιου καταλόγου και την τελευταία 10^η σελίδα του, με τις υπογραφές των μελών μιας από τις Επιτροπές:

Lieu: Belgrade No: 111 Total Levas 28350
Date: 1. 5. 1918.

Liste des prisonniers de guerre — internés de nationalité *grecque* qui ont reçu de la Légation Royale des Pays-Bas à Sofia le secours suivant:

N ^o	Nom et prénom	Lieu d'origine	Arrondissement	Somme	Signature
	<i>Παύλος Α. Δελιάς</i>		<i>Α. Ελληνική Επαρχία</i>	<i>28350</i>	<i>Παύλος Α. Δελιάς</i>
			<i>Επιτροπή</i>		<i>Παύλος Α. Δελιάς</i>

Εκείνοι που εισέπρατταν τα Λέβα υπέγραφαν απόδειξη και την έδιναν στην Επιτροπή «των πολιτικών αιχμαλώτων πολέμου» (όπως γράφεται σε όλες τις αποδείξεις). Παραθέτω φωτοαντίγραφο από το πλήθος τέτοιων αποδείξεων στο ΔΙΑΥΕ (1918, Α/ΑΑΚ - 2):

51
 1/10 1918 N: 44
 Πλεονονόμοι πρὸς τὴν ἑλβετικὴν κυβέρνησιν περὶ τὴν ἀποζημιώσιν
 ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς βορειοανατολικῆς Μακεδονίας ἐπὶ τὴν
 ἔκδοσιν τῆς 14.11.1918
 Σύνολον ἀποζημιώσεων πρὸς τὴν ἐλβετικὴν κυβέρνησιν
 εἰς ἀποζημιώσιν ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς βορειοανατολικῆς
 Μακεδονίας ἀποτίθηται ὡς ἀξίον 30.000.000
 ὁ Πρεσβύτερος Theodoros Katsiras
 ἐν Ἀθήναις τῆς 14.11.1918
 Theodoros Katsiras
 Le somme est au Comité des Pays des Balkans

Ὁμως, ὅπως γράφει ὁ καθηγητὴς Εὐάνθης Χατζηβασιλείου (βλ. παραπάνω σημ. 5, σελ. 147-8), «... οἱ ἀληθινὲς ἀκρότητες δὲν ἐγέναν ἐυρύτερα γνωστὲς ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ἀπὸ τὴν συμμαχικὴν προπαγάνδα - ὅπως ἀκριβῶς οἱ βουλγαρικὲς ωμότητες ἐπὶ τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονία (αὐτὲς) μάλιστα, δὲν προβλήθηκαὶ καθόλου ἀπὸ τὴν συμμαχικὴν προπαγάνδα κατὰ τὸν πόλεμον... Σὲ κάθε περίπτωση, ἡ τεκμηρίωση τῶν ταλαιπωριῶν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἐγένε ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς καὶ με τρόπο ἀδιαμφισβήτητον»...

Κι ἓνα ἀκόμα ζήτημα, σχετικὸ με τὶς τότε βουλγαρικὰ ἀποζημιώσεις -ἐπανορθώσεις. Ὁ διακεκομμένος Πρέσβης ε.τ. Ἀδωνης Κύρου, γράφει ἐπὶ τὸ σημαντικό σύγγραμμά του «Οἱ Βαλκάνιοι γείτονές μας» Ἀθήνα 1962 (σελ. 103): «Ἡ Βουλγαρία, ὄχι μόνον τίποτε ἢ σχεδὸν τίποτε δὲν κατέβαλε ἐκ του, δια τοῦ ἀρθροῦ 121 τῆς Συνθήκης τοῦ Neuilly (4.11.1919, με τὴν οὖσα ἡ Βουλγαρία ἀφήσε τὴν Δυτικὴν Θράκη - σ.σ.), ἐπιβληθέντος ποσοῦ ἐκ 2.250 εκατομμυρίων χρυσῶν φράγκων, ἀλλὰ ἀπηλλάγη, τελικῶς, τῶν συμπεριληφθεισῶν εἰς τὸ ἀνωτέρω ποσὸν Γερμανικῶν πολεμικῶν πιστώσεων ἐκ φρ. χρ. 2.200. Ἀς υπομνησθῆ, ἐπίσης, ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς ὅ, τι ἐγένετο δια τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Αὐστרו-Ουγγαρίαν, αἱ νικητρία Δυνάμεις δὲν ἔκριναν σκοπίμον να κατὰσχουν τὸν Βουλγαρικὸν ἐμπορικὸν στόλον!».

Κλείνοντας τὴν θεματολογία τοῦ παρόντος κεφαλαίου, καὶ ὅσων προηγήθηκα, ἀνατρέχω ἐπὶ τὴν ἐπισήμανση τοῦ καθηγητὴ Εὐάνθης Χατζηβασιλείου (βλ. παραπάνω σημ. 5 - σελ. 198), ὅπου:

«Όπως σημείωνε η βρετανική στρατιωτική υπηρεσία πληροφοριών τον Δεκέμβριο του 1918 “Η Βουλγαρία επιδεικνύει μία εκπληκτική ικανότητα να μην αναγνωρίζει τη στρατιωτική ήττα (...). Απολαμβάνει το ανεκτίμητο πλεονέκτημα να μην έχει αντιμετωπίσει πόλεμο στο δικό της έδαφος”. Και έμελλε να τον μεταφέρει στο έδαφος των άλλων ξανά...».

Και μπαίνει το ερώτημα: Εμείς, που είχαμε άμεση εμπειρία από τα διεθνούς επιπέδου διπλωματικά τερτίπια των Βουλγάρων, τι αποκομίσαμε;

Υ.Γ. Επισημαίνω ότι και η Ολλανδική Κυβέρνηση, διά της Πρεσβείας της στη Σόφια, για όσους προσέφυγαν στη βοήθειά της, χρησιμοποίησε τον όρο «**αιχμάλωτοι πολέμου ελληνικής εθνικότητας**» και όχι «όμηροι».

¹ ΔΙΑΥΕ: 1919/A/5/II-5: Η από 23.11.1918 Εμπιστευτική Έκθεση Συνταγματάρχη Μαζαράκη προς Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο.

² Οπ.π., ΔΙΑΥΕ.

³ Οπ.π., ΔΙΑΥΕ.

⁴ Οπ.π., ΔΙΑΥΕ.

⁵ Ευ. Χατζηβασιλείου, σελ. 171-173.

⁶ ΔΙΑΥΕ: 1919/A/5/V12 - Delegation Hellenique Au Congrès De La Paix (Αρ. 537).

4. Η καταγραφή τής γενοκτονίας τών Ανατολικομακεδόνων (Σερραίων, Δραμινών και Καβαλιωτών) 1916 - 1918.

Μετά την απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας (Νομοί Σερρών, Δράμας και Καβάλας) τον Οκτώβριο του 1918, το ενδιαφέρον τού Ελευθέριου Βενιζέλου για την ανασυγκρότησή της υπήρξε μεγάλο. Επισκέφθηκε αμέσως την περιοχή και έγινε αυτόπτης των καταστροφών και της εξαθλίωσης όσων κατοίκων είχαν απομείνει¹. Το ίδιο έκαναν και Υπουργοί του.

Αμέσως η Ελληνική Κυβέρνηση επανέφερε στην Ανατολική Μακεδονία όλες τις Κρατικές Αρχές και η Διοίκηση έδειξε μεγάλη δραστηριότητα και συστηματική προσπάθεια στο δύσκολο έργο τής ανασυγκρότησης, και όχι μόνο. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, το Υπουργείο Εξωτερικών έδωσε στις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες εντολή -εκτός άλλων- να συγκεντρώσουν και να του υποβάλουν κάθε είδους Αναφορές, Εκθέσεις, Καταθέσεις, Μαρτυρίες, Ένορκες Βεβαιώσεις προερχόμενες από κάθε είδους και βαθμίδες κρατικούς λειτουργούς Έλληνες και αλλοδαπούς, πολίτες, ιερείς και γενικά από οποιονδήποτε Ανατολικομακεδόνα ντόπιο ή επαναπατριζόμενο από τη Βουλγαρία.

Στις Αναφορές κ.τ.λ. εκείνες, το Υπουργείο Εξωτερικών ζήτησε να αναφέρονται όλα τα προσωπικά και συλλογικά δεινοπαθήματα, τα οποία κάθε αναφέρων κ.τ.λ. υπέστη προσωπικά ή αντιλήφθηκε για άλλους ατομικά ή συλλογικά και γενικά ό,τι γνώριζε σχετικά με τις ωμότητες, βιαιοπραγίες, μαρτύρια, καταστροφές και κάθε είδους εγκλήματα που διέπραξαν οι Βούλγαροι -επίσημο Κράτος, παρακράτος και ιδιώτες- από την εισβολή τους στην Ανατολική Μακεδονία (17.8.1916), τόσο στους ντόπιους όσο και σε όσους από αυτούς αιχμαλώτισαν και μετέφεραν αναγκαστικά στη Βουλγαρία.

Επίσης, το Υπουργείο Εξωτερικών έδωσε εντολή και άρχισαν να καταρτίζονται «Κατάλογοι-Πίνακες» αιχμαλώτων που οδηγήθηκαν στη Βουλγαρία, αιχμαλώτων που πέθαναν στη Βουλγαρία, ντόπιων κατοίκων που πέθαναν κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής στην Ανατολική Μακεδονία, αρπαγέντων ανηλίκων παιδιών, διαρπαγέντων υλικών αγαθών (σκευών, ζώων, σοδειών, μηχανημάτων κ.ά.) και ζημιών σε δημόσιες και ιδιωτικές ακίνητες περιουσίες. Κατάλογοι για τις λεηλασίες Εκκλησιών, Μονών και Εκκλησιαστικών Ιδρυμάτων καταρτίστηκαν και από την Εκκλησία της Ελλάδος.

Κατάλογοι κάθε είδους από τους παραπάνω υπάρχουν πολυάριθμοι και πολυσέλιδοι στο ΔΙΑΥΕ, όμως ποτέ δεν ολοκληρώθηκαν γιατί η συλλογή και η στοιχειοθέτηση των πληροφοριών υπήρξε δυσκολότατη, επειδή τόσο οι αιχμάλωτοι όσο και οι πρόσφυγες επέστρεφαν – όσοι επέστρεφαν – τμηματικά και αργά, αλλά και επειδή η καταστροφή των κάθε είδους αρχείων από τους Βουλγάρους υπήρξε σχεδόν ολοκληρωτική: όσα δεν πρόλαβαν τότε, τα κατέστρεψαν στην τρίτη κατοχή τους του 1941-44.

Το Υπουργείο Εξωτερικών ήθελε τα στοιχεία αυτά, ώστε – μαζί και με άλλο σχετικό υλικό – να συγκεντρώσει αποδείξεις για τη σωρεία παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των καταστροφών γενικά που διέπραξαν τότε οι Βούλγαροι στο σύνολό τους, ώστε το Ελληνικό Κράτος και οι παθόντες ατομικά να προσφύγουν στα αρμόδια διεθνή όργανα για επανορθώσεις, αποζημιώσεις κ.τ.λ., γεγονός το οποίο – ως συνήθως – ποτέ δεν έγινε και αποζημιώσεις οφείλονται από τότε.

Στο ΔΙΑΥΕ υπάρχουν επίσης εκατοντάδες, αν όχι χιλιάδες (είναι δύσκολο να ερευνηθεί), Αναφορές κ.τ.λ. ατόμων που είχαν προστρέξει στο κάλεσμα... Οι Καταθέσεις και οι Μαρτυρίες δίνονταν από τα θύματα προφορικά και σε ευκαιριακούς γραμματείς, οι οποίοι τις κατέγραφαν και τα θύματα τις υπέγραφαν: οι Αναφορές και οι Εκθέσεις γράφονταν από τα θύματα στα σπίτια ή στα γραφεία τους, και μετά καταθέτονταν στις αρμόδιες υπηρεσίες. Μετά από χρόνια, κάποια από τα θύματα ξανάγραψαν τις αναμνήσεις τους από την αιχμαλωσία τους, κάπως λογοτεχνικά, και τις δημοσίευσαν.

Ταυτόχρονα με τις παραπάνω ενέργειες του Ελληνικού Κράτους, άλλων Κρατών και Οργανισμών, με εντολή της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αθηνών συστάθηκε ειδική Επιτροπή από τους καθηγητές Γ. Σωτηριάδη, Κ. Ζέγγελη, Β. Πετμεζά και τον Σερραίο, μετέπειτα Ακαδημαϊκό, Δημήτριο Χόνδρο, η οποία από 12 έως 30 Οκτωβρίου 1918 περιόδευσε στα σημαντικότερα κέντρα της Ανατολικής Μακεδονίας – Καβάλα, Δοξάτο, Δράμα και Σέρρες – όπου διαπίστωσε «ιδίους ὄμμασιν» τις καταστροφές και τη γενοκτονία που συντελέστηκαν από τους Βουλγάρους, κατά τη διάρκεια των 25 μηνών που κατείχαν την Ανατολική Μακεδονία.

Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου της Πανεπιστημιακής Επιτροπής, συνταξίδεψαν και συνεργάστηκαν με αυτήν και για τον σκοπό της οι: Η. Pernot, καθηγητής της Σορβόνης, Η.Ε. Russell,

υποπρόξενος των Η.Π.Α. στη Θεσσαλονίκη, Η.Μ. Gray, υπολοχαγός στη στρατιωτική ακολουθία τής Πρεσβείας των Η.Π.Α. στην Αθήνα, C.S. Buttler, λοχαγός και ειδικός ανταποκριτής της Daily Mail, J. Dornier, ανταποκριτής της Continental Daily Mail, οι οποίοι κατόπιν σε ιδιαίτερα κείμενά τους ανέφεραν και δημοσίευσαν τις βαρβαρότητες που είδαν και άκουσαν. Ελάχιστο ενδεικτικό παράδειγμα, η ανταπόκριση του C.S. Buttler ότι υπήρχαν στοιχεία για δολοφονίες Ελλήνων αιχμαλώτων από τους Βουλγάρους στρατιώτες μετά την ανακωχή, κατά τον επαναπατρισμό τους².

Τα στοιχεία, που με περισσή προσοχή εξέτασε και δέχθηκε η Επιτροπή, ήταν από επιλεγμένα αξιόπιστα άτομα –Ελληνες, Τούρκους και άλλων εθνοτήτων– όπως επίσης από Καταθέσεις, Αναφορές και Έγγραφα επίσημων ατόμων και Αρχών.

Το κυρίως κείμενο της Έκθεσης, που συνέταξε η Επιτροπή με τα αποτελέσματα της έρευνάς της, καταλήγει: «Κύριε Πρύτανη, όταν το Πανεπιστήμιο ημών εις τα πρώτα ακούσματα των Βουλγαρικών ωμοτήτων έρριξε κραυγήν οδύνης και διεμαρτυρήθη προς τα Πανεπιστήμια της Δύσεως και της Αμερικής, δεν θα εφαντάζεσθε ποτέ ότι η συμφορά η οποία έπληξε την Ανατολικήν Μακεδονίαν ήτο τόσον μεγάλη και ανεπανόρθωτος, οπόσην την καταδεικνύουσιν οσημέραι καταφθάνουσαι φρικιαστικάί λεπτομέρειαί. Ουδείς δύναται να αποδώση εις ημάς πλέον επτά τουλάχιστον μυριάδας (70.000 – σ.σ.) αδελφών μας, τους οποίους έστειλεν εις τον άδην η αγριότης και απανθρωπιά τού κακή τη μοίρα φιλοξενηθέντος εν αυτή βαρβάρου λαού...». Το κεφάλαιο «Παλινόστησις αιχμαλώτων» -σελίδα 28- αφορά τους αμάχους, οι οποίοι οδηγήθηκαν σε στρατόπεδα της Βουλγαρίας και, στη σελίδα 29, χαρακτηρίζονται «αιχμάλωτοι».

Η Έκθεση αυτή, αφού κατατέθηκε –με όλα τα επικαλούμενα έγγραφα– στη Σύγκλητο του Πανεπιστημίου, δόθηκε στο «Εν Αθήναις Τυπογραφείον ΕΣΤΙΑ» και εκδόθηκε αμέσως, τέλη 1918, σε βιβλίο 81 σελίδων μικρού μεγέθους και σκληρού μαύρου εξωφύλλου (προφανώς ως «Μαύρη Βίβλος»), με τίτλο: **«Έκθεσις τής Πανεπιστημιακής Έπιτροπής περί τών έν τή Άνατολική Μακεδονία Διαπραχθεισών υπό τών Βουλγάρων Ϊμοτήτων και Καταστροφών»** και υπάρχει στην Εθνική Βιβλιοθήκη, στη Βιβλιοθήκη της Βουλής, ίσως και αλλού.

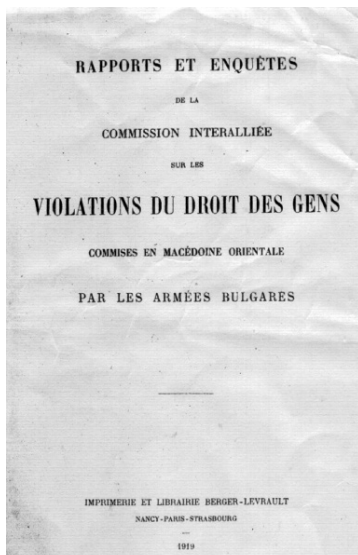
Πλέον όλων των παραπάνω στοιχείων, υπάρχει μεγάλος αριθμός καταγραφών των βουλγαρικών καταστροφών και της γενοκτονίας 1916-18 (όπως επίκαιρες Εκθέσεις, Αναφορές, Ανταπο-

κρίσεις, Απομνημονεύματα) από επιτόπιες εμπειρίες φυσικών και νομικών προσώπων, ελληνικών και αλλοδαπών ιδιαίτερα σημαντικών. Η συγκέντρωση και η παρουσίαση των κειμένων αυτών αποτελεί μέγα αξιόλογο αντικείμενο έρευνας και διατριβής.

Περί τα τέλη του 1918 η Ελληνική Κυβέρνηση, υλοποιώντας σκέψη του Βενιζέλου³, συμφώνησε με τα νικητήρια Σύμμαχα Κράτη για τη σύσταση Διασυμμαχικής Διεθνούς Επιτροπής για τη διερεύνηση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που είχαν διαπράξει οι Βούλγαροι στην Ανατολική Μακεδονία.

Η Επιτροπή αυτή συστάθηκε τον Ιανουάριο του 1919⁴, αποτελέστηκε από εκπροσώπους των Κυβερνήσεων της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, του Βελγίου και της Σερβίας σε συνεργασία με εκπροσώπους της Ελληνικής Κυβέρνησης και - αφού πλαισιώθηκε με βοηθητικά μέλη ανώτερους αξιωματούχους και γραμματείς, άτομα αποδεδειγμένης ικανότητας και εντιμότητας - επισκέφθηκε επιτόπου, από τις 439 κοινότητες των νομών Σερρών, Δράμας και Καβάλας, τις 339 (λόγω των δυσχερειών στις επικοινωνίες και του οδικού δικτύου).

Διενήργησε συστηματική έρευνα και υπεύθυνο ανακριτικό έργο και μετά από αδιάκοπη, επίμονη και επίπονη προσπάθεια συνέταξε Έκθεση με τα συμπεράσματά της, στην οποία περιέλαβε - αδιάσειστα μέχρι σήμερα - αποδεικτικά στοιχεία, όπως ελληνικά, ξένα και βουλγαρικά δημόσια έγγραφα, πρακτικά, αναφορές, καταθέσεις, ένορκες βεβαιώσεις κ.ά. Η Έκθεση αυτή, αποτέλεσμα πολύμηνης συλλογικής κοπιαστικής και επικίνδυνης εργασίας⁵, είναι γραμμένη στη γαλλική γλώσσα και κατατέθηκε σε διεθνή αρμόδια Υπηρεσία για δικαστική χρήση, στο Παρίσι τον Απρίλιο του 1919. Τυπώθηκε αμέσως από το τυπογραφείο και βιβλιοπωλείο BERGER - LEVRAULT (Nancy - Paris - Strasbourg) με τον τίτλο: «RAPORTS ET ENQUÊTES DE LA COMMISSION INTERALLIÉE SUR LES VIOLATIONS DU DROIT DES GENS COMMISES EN MACÉDOINE ORIENTALE PAR LES ARMÉES BULGARES» (Εκθέσεις και Έρευνες της Διεθνούς Επιτροπής για τις παραβιάσεις του Δικαίου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που διαπράχθηκαν στην Ανατολική Μακεδονία από τα Βουλγαρικά Στρατεύματα) και αποτελείται από 640 σελίδες μεγάλου μεγέθους (0,30x0,20) με μικρού μεγέθους γραμματοσειρά. Πρωτότυπά της στην Αθήνα βρίσκονται στην Εθνική Βιβλιοθήκη, στη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη και στη Βιβλιοθήκη της Βουλής.

Το εξώφυλλο της Έκθεσης

Η Έκθεση είναι ένα μοναδικό διεθνούς εμβέλειας συλλογικό έργο, ένα διεθνούς κύρους συγκλονιστικό ντοκουμέντο, προορισμένο για διεθνή χρήση, το ποίο παρουσιάζει με συνταρακτική πιστότητα και εντυπωσιακή λεπτομέρεια την αδιαμφισβήτητη γενοκτονία που υπέστησαν οι Ελληνορθόδοξοι Ανατολικομακεδόνες από τους ομόδοξους γείτονές τους επί 25 μήνες.

Με τις αναμφισβήτητες μέχρι σήμερα αποδείξεις της, τις εύστοχες και αντικειμενικές κρίσεις και τα ακατάλυτα συμπεράσματά της, η Έκθεση αυτή αποτελεί καταπέλτη για τη βάρβαρη συμπεριφορά των Βουλγάρων στον άμαχο πληθυσμό της Ανατολικής Μακεδονίας κατά το 1916 - 1918 και έχει μέγιστη σπουδαιότητα, γιατί επιβεβαιώνει και επικυρώνει με το διεθνές κύρος της όλες τις άλλες συλλογικές και ατομικές ελληνικές και ξένες σχετικές αναφορές, εκθέσεις, μαρτυρίες, ένορκες βεβαιώσεις, ανταποκρίσεις, συγγραφές κ.τ.λ.

Η Έκθεση αποτελείται από ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ - το οποίο περιέχει και περιγράφει σε κεφάλαια τα είδη των βουλγαρικών εγκλημάτων και κλείνει με το ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ - και ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ, το οποίο εξετάζει χωριστά τους τρεις Νομούς Σερρών, Δράμας και Καβάλας με τις περιοχές τους και περιλαμβάνει κάθε είδους σχετικά αποδεικτικά έγγραφα, ελληνικά, ξένα και βουλγαρικά, από τα οποία απεικονίζεται και καταδεικνύεται όλη η βαρβαρότητα και η γενοκτονία.

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ τελειώνει με τη διαπίστωση ότι: «Εισδύοντας στην Ανατολική Μακεδονία, η Κυβέρνηση της Σόφιας ήταν πεπεισμένη ότι αυτή η περιοχή, την οποία εποφθαλμιούσε από πολύ παλιά, θα παρέμενε βουλγαρικό έδαφος και το μόνο που την απασχολούσε ήταν να νοθεύσει την εθνολογία της. Θα εξετάσουμε διεξοδικά τα μέτρα που έλαβε και τα μέσα που χρησιμοποίησε για να επιτύχει τους σκοπούς της, αλλά από τώρα και στο εξής διαπιστώνουμε ότι **η κατοχή υπήρξε από τις πρώτες μέρες απάνθρωπη, βάρβαρη και καταστροφική**»⁶, και το ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ότι: «Η Βουλγαρική Κυβέρνηση και Διοίκηση είναι άμεσα υπεύθυνες για τα εγκλήματα της λμιοκτονίας και των εκπατρισμών... Περιοριζόμαστε στο να δηλώσουμε ότι είναι επικίνδυνη όχι μόνο για τους γείτονές της, **αλλά και για όλη την πολιτισμένη ανθρωπότητα**»⁷.

Όταν τέλειωσε η προδικασία στο Παρίσι και επρόκειτο να παραπεμφθούν οι πολυάριθμοι Βούλγαροι ως εγκληματίες πολέμου, η ηττημένη Βουλγαρία πέτυχε από τους νικητές Συμμάχους μας (παρά τη διαφωνία της Ελλάδας) να της ανατεθεί η διεξαγωγή της δίκης σε δικό της δικαστήριο. Το αποτέλεσμα, βέβαια, ήταν το προβλεπόμενο.... Είναι ζήτημα αν κρίθηκε ένοχος ένας Βούλγαρος και είναι άξιο επιστημονικής έρευνας πώς οι έμπειρες Κυβερνήσεις της Αντάντ εμπιστεύτηκαν την κραυγαλέα αναξιόπιστη Βουλγαρία, ότι θα απέδιδε δίκαιο και θα τιμωρούσε εκείνους στους οποίους είχε αναθέσει τη γενοκτονία.

Μόλις δημοσιεύτηκε η Διεθνής Διασυμμαχική αυτή Έκθεση, η Ελληνική Κυβέρνηση έστειλε σε όλα τα Υπουργεία της και όλους τους Νομούς της Παλαιάς και Νέας Ελλάδας από πολλά αντίγραφα της, όπως επίσης και από δύο (2) αντίγραφα στις Πρεσβείες και τα Προξενεία Αγγλίας, Η.Π.Α., Βελγίου, Γαλλίας, Σερβίας, Ρουμανίας, Ισπανίας, Ελβετίας, Κάτω Χωρών, Ρωσίας, Ιταλίας και Βραζιλίας⁸ επίσης, η Ελληνική Κυβέρνηση κρίνοντας σωστά ότι η Έκθεση αυτή κυρίως, αλλά και όλα τα στοιχεία που είχε συλλέξει μέχρι τέλος Απριλίου 1919, ήταν υπέρ επαρκή για να στηρίξουν τις κατηγορίες κατά του Βουλγαρικού Κράτους και των Βουλγάρων εγκληματιών, για τα εγκλήματά τους κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διέκοψε την περαιτέρω συγκέντρωση στοιχείων.

Βέβαια, ως συνήθως, όχι μόνο δεν υπήρξαν καταδίκες, αποζημιώσεις ή επανορθώσεις και ούτε μία «Συγγνώμη» από τους ηττημένους Βουλγάρους μέχρι σήμερα, αλλά και το όλο θέμα της γενοκτονίας εκείνης των Ανατολικομακεδόνων έμεινε στην αφάνεια επί

δεκαετίες. Το 2009 η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρία Σερρών – Μελενίκου μαζί με ογδόντα (80) και πλέον Σωματεία – τα οποία έχω δημοσιοποιήσει πολλές φορές – το έφεραν στην επιφάνεια και δίνουν αγώνα για να καθιερωθεί η 29^η Σεπτεμβρίου ως ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ των ΘΥΜΑΤΩΝ της ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1916 – 1918 στην ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ.

Οι λόγοι, που άφησαν στην αφάνεια τη γενοκτονία αυτή στην αφάνεια, ήταν τα γεγονότα που ακολούθησαν αμέσως και αδιάκοπα στην Ελλάδα, όπως η προσπάθεια ανασυγκρότησης όλης της Ελλάδας από τις συνέπειες του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου από την αρχή του, ο Εθνικός Διχασμός, η Εκστρατεία στη Μεσημβρινή Ρωσία (Ουκρανία) το 1919, η ενσωμάτωση το 1920 της Θράκης και των νησιών του Βορειοανατολικού Αιγαίου (Συνθήκη Σεβρών), η Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 και η Καταστροφή τού 1922, οι συνεχείς αλλαγές κυβερνήσεων και πολιτεύματος, αλληπάλλληλα Πραξικοπήματα και Δικτατορίες, ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος, η Γερμανοϊταλοβουλγαρική Κατοχή 1941-1944, τα προ, κατά και μετά την Εμφύλια διαμάχη γεγονότα και όλες οι κατά καιρούς αδιάκοπες επεμβάσεις των ξένων δυνάμεων (σημαντικό διαρκές σύμπτωμα στην παθολογία της ελληνικής ιστορίας).

Την Έκθεση της Διεθνούς Διασυμμαχικής Επιτροπής του 1919, μετέφρασε από το πρωτότυπό της στην ελληνική γλώσσα και την έφερε στην επιφάνεια της δημοσιότητας στο σύνολό της και στην πλήρη μορφή της το Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας με την επιμέλεια του Προέδρου του κ. Νικολάου Ρουδομέτωφ. Η έκδοση αυτή κυκλοφόρησε το 2008 με τίτλο «ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ – Ανατολική Μακεδονία 1916-18».

Στο ΔΙΑΥΕ υπάρχει, για τα γεγονότα των ετών 1916 – 19 στην Ανατολική Μακεδονία, τεράστιος αριθμός εγγράφων με στοιχεία σχεδόν αναξιοποίητα μέχρι τώρα κι αυτός που τα ερευνά χάνεται στους αλγεινούς εκείνους καιρούς, που του αποκαλύπτονται φρικτώδεις, και έρχεται αντιμέτωπος με τα φαντάσματα των θυμάτων, τους εξαθλιωμένους αιχμαλώτους, τις γυναίκες, τα κορίτσια και τα μικρά αγόρια, που βιάστηκαν από τα κτήνη και ντράπηκαν να το καταθέσουν, εκείνους που πέθαναν από τον φριχτό θάνατο της αστίας, όπως ο παππούς μου Θωμάς Π. Πέννας⁹.

Ποιός Έλληνας, από εκείνους που ασκούν την Κρατική Εξουσία, θα ευαισθητοποιηθεί επιτέλους και θα τιμήσει τα θύματα της γενοκτονίας εκείνης των αμάχων Ανατολικομακεδόνων, καθιερώ-

νοντας την ΗΜΕΡΑ ΜΝΗΜΗΣ τους.

Αφιερώνοντας την εργασία μου αυτή σε όλα εκείνα τα θύματα, φέρνω στη δημοσιότητα μια σύντομη, αλλά μεστή, αναφορά τού γιατρού Κ. Κυριακού από το Πράβι (Ελευθερούπολη τώρα), την οποία συνέταξε και κατέθεσε στις Ελληνικές Αρχές μετά την επιστροφή του από την αιχμαλωσία σε ένα από τα χειρότερα στρατόπεδα, το Κάρνοματ (Καρνοδατ) της ανατολικής Βουλγαρίας, έξω από την Στάρα Ζαγορά:

«Εκθεσις της εν Βουλγαρία αιχμαλωσίας.

Ο υποφαινόμενος κάτοικος Πραβίου τον ιατρόν επαγγελλόμενος και εξηκοντούτης την ηλικίαν, μετά 10μηνον διαμονήν των βουλγάρων από της εισβολής των εις την Ανατολικήν Μακεδονίαν, την 22αν Ιουνίου του 1917 π.μ. προσεκλήθην διά στρατιώτου εκ φρουράρχου εις το δικαστήριον οπόθεν επέμφθην εκ των πρώτων εις την φυλακήν, όπου βαθμηδόν μέχρι της εσπέρας συνεκεντρώθησαν και εκ της επαρχίας περί τους 116 όπου και διενυκτερεύσαμεν. Την επαύριον λίαν πρωί απεστάλημεν άπαντες πεζή εις την Δράμαν και εκείθεν σιδηροδρομικώς εις την Σούμλαν. Εκεί συνεκεντρώθησαν άπαντες οι εκ της Αν. Μακεδονίας, όπου εγένετο και ονομαστικός κατάλογος ηλικίας και επαγγέλματος. Το ολικόν ποσόν ανήλθεν εις 36.000. Εστεγαζόμεθα εις αχυροσκεπάστους καλύβας, χειρόνακτες τε και επιστήμονες, πλούσιοι και πτωχοί, κ.τ.λ. Εκείθεν ήρξατο είτε αποστολή τμηματικώς εις καταναγκαστικά έργα, ήτοι κατασκευήν σιδηροδρομικής γραμμής και εξαγωγήν γαιανθράκων, λιμενικών έργων ως αχθοφόροι και υπηρέται γεωργών, αλλά κατά την αναχώρησίν των έπρεπε να ελαφρωθώσι από τα βαλάντιά των, διά της βίας υπό επιτροπής αξιωματικών.

Η τροφή μας συνίστατο μόνον από φασόλια άνευ λίπους.

Εγώ μεθ' ετέρου συναδέλφου μου Ν. Χρηστίδου εστάλημεν εις Κάρνοματ, όπου δύο χιλιάδες εργάται ειργάζοντο εις την κατασκευήν νέας σιδηροδρομικής γραμμής διηρημένοι εις δύο τμήματα. Μετ' ολίγον απεσπάσθησαν περί τους 800 και εστάλησαν μετά του συναδέλφου μου εις το Κίτσοβον της Αλβανίας (σήμερα στη FYROM - σ.σ.).

Περί τας αρχάς Οκτωβρίου υπέδειξα εις την διεύθυνσιν των μηχανικών την ανάγκην ενδυμάτων και σκεπασμάτων, διότι με τα πρώτα ψύχη θα απέθνησκον άπαντες, όπερ και κατορθώθη ίνα τμηματικώς αποσταλώσιν εις τας πατρίδας των και παραλάβωσι τα κατάλληλα ενδύματα και χρήματα.

Περί τα μέσα Οκτωβρίου ενέσκηψαν η επιδημία του εξανθηματικού τύφου. Οι εργάται, ως προείπον, διητώντο εις αχυροσκεπάστους καλύβας αίτινες δεν ήσαν κατάλληλοι διά ζώα πολύ δε περισσότερον δι' ανθρώπους. Επομένως και η διατήρησις των προσβληθέντων μοι ήτο αδύνατος, αλλά και η μεταφορά των εις το νοσοκομείον της πόλεως δεν επετρέπετο, διό εδέησε να διαμαρτυρηθώ επανειλημμένως, επίσης δι' απολυμαντικούς κλιβάνους διότι η ψείρα ήτις ήτο ο κύριος φορέυς έβριθεν, επίσης και δι' όλα τα άλλα απολυμαντικά μέτρα.

Μεθ' όλας τας δυσχερείας ας υπέστην, θανάτους είχαν 9 - 10%. Οι εργάται εστερούντο φωτός και θερμάνσεως καίτοι ο βουλγαρικός νόμος παρείχε κατ' άτομον ένα Κγρ. ξύλου ημερησίως. Ουδεμία ημέρα αναπαύσεως ή καθαριότητος είτε σάπων ποτέ εδόθη εις τους πτωχούς.

Επίσης και η τροφή εκλέπτετο, ενώ υπό του νόμου παρεχωρείτο 240 γρ. κατ' άτομον ημερησίως. Κρέατος και οσπρίων εδίδετο μόνον 75 γρ., το δε λίπος μόνον 10 γρ. και το περισσότερον άνευ λίπους. Και ο άρτος από 600 γραμ. κατήλθεν εις 400 και ούτος εξ αραβοσίτου.

Άπασαι αι διαμαρτυρίαι μου προφορικάί τε και γραπταί διά το ανεπαρκές της τροφής εις ουδέν κατέληξαν, ο δε πτωχόκοσμος ήτο ηναγκασμένος ολονέν να εξοδεύη διά να ζήση. Οι περισσότεροι θάνατοι συνέβησαν εξ ασιτίας ή εκ της επιδημίας.

Και ενώ οι άνθρωποι ήσαν εντελώς εξητλημένοι και δεν ηδύναντο να εργασθώσι, όμως οι κατά τόπους επιστάται τούς εξυλοκόπον ανηλεώς διά ροπάλων, άμα δεν ηδύναντο να αποτελειώσωσι τον αριθμόν 1½ κυβ. μέτρων ή να σκάψωσι και μεταφέρωσι το χώμα.

Τα διδόμενα φάρμακα προς διατήρησιν των ασθενών ήσαν 2-5 ειδών και ταύτα ελάχιστα, όταν δε ετελείωναν δυσκόλως αντικαθίσταντο.

Και εν τέλει παύων την παρούσαν μου συνοψίζω τα δεινοπαθήματα των δυστυχών αιχμαλώτων διά 3 λέξεων, Πείνα, ξύλο και ψείρα.

Ο επί των πολιτικών αιχμαλώτων ιατρός τιμήμ. Κάρομπατ.

Εν Πραβίω τη 30 Οκτωβρίου 1918

Κ. Κυριακός»¹⁰.

Υ.Γ. Από την παραπάνω αναφορά του Κυριακού σαφώς συνάγεται ότι του είχαν ανατεθεί από τη βουλγαρική Διοίκηση του στρατοπέδου καθήκοντα ιατρού **τών αιχμαλώτων** και ότι με την ιδιότητά του εκείνη επικοινωνούσε με τους Βουλγάρους προφορικά και γραπτά. Είναι, επίσης, βέβαιο ότι τουλάχιστον στις επικοινωνίες του εκείνες γινόταν χρήση της ορολογίας που ίσχυε επίσημα στο στρατόπεδο, γι' αυτό και στην παραπάνω αναφορά του προς τις Ελληνικές αρχές, ο Κυριακός χρησιμοποιεί τις λέξεις: «τής εν Βουλγαρία αιχμαλωσίας», «τών δυστυχών αιχμαλώτων» και υπογράφει ως «Ο επί των πολιτικών αιχμαλώτων ιατρός τμήμ. Κάρνομπατ». Άρα, τουλάχιστον στο στρατόπεδο του Κάρνομπατ με τις χιλιάδες κρατουμένους, όμηροι δεν υπήρξαν.

¹ «Π.Δαγκλής», σελ. 343.

² «Ευ. Χατζηβασιλείου», σελ. 170.

³ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/108, 109 Βενιζέλος προς Ρέπουλη 28.9.1918.

⁴ ΔΙΑΥΕ: Όπ.π. - Νόμος 1620/29.12.1918 Περί Διεθνούς Ανακριτικής Επιτροπείας εν τη Ανατολική Μακεδονία - Ε.τ.Κ. Τεύχος Α΄. Β.Δ. «Περί δικαιοδοσίας τής Διεθνούς Ανακριτικής Επιτροπείας εν τη Ανατολική Μακεδονία.

Άρθρον 1. Η δικαιοδοσία τής Ανακριτικής Επιτροπείας περιλαμβάνει την ανάκρισιν και βεβαίωσιν απασών τών ωμοτήτων, ζημιών και παραβάσεων των διεθνών συμβάσεων και εθίμων, των γενομένων κατ' ακολουθίαν τής εν Ανατολική Μακεδονία Βουλγαρικής κατοχής, απευθυνομένων είτε κατά προσώπων, είτε κατά πραγμάτων ιδιωτικών ή δημοσίων...

Άρθρον 3. Η Επιτροπεία έχει ιδίαν σφραγίδα, φέρουσα τας λέξεις "Commission internationale d'enquête en Macédoine Orientale".

Κ. Ρακτιβάν, Υπουργός Εσωτερικών. Αντιπρόσωπος της Β. Κυβερνήσεως τής Ανατολικής Μακεδονίας (Νοέμ. 1918)».

⁵ Ο Πρόεδρος και δύο μέλη της προσβλήθηκαν από τον εξανθηματικό τύφο, που θέρριζε αιχμαλώτους και ντόπιους, και επέζησε μόνο το ένα μέλος (Ιστορικό και Λογοτεχνικό Αρχείο Καβάλας «Τετράδια Βουλγαρικής Κατοχής - Ανατολική Μακεδονία 1916 - 18» - Τόμος 3^{ος}, σελ. 12).

⁶ Όπ.π., σελ. 13.

⁷ Όπ.π., σελ. 43.

⁸ ΔΙΑΥΕ: 1919/Γ/109-1.

⁹ ΔΙΑΥΕ: 1919/Α/5V-9. Θανόντες στην πόλη των Σερρών κατά τη βουλγαρική κατοχή.

¹⁰ ΔΙΑΥΕ: 1918/Γ/ΑΑΚ-5.

DÉPÊCHE TÉLÉGRAPHIQUE CHIFFRÉE

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟΝ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ	LEURD' EXPÉDITION	DATE	HEURE
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 8489 A/12.	Θεσσαλονίκης	17/30	Σεπτεμβρίου
ΕΛΗΦΘΗ ΤΗ: 17-9-18		1918	6
ΑΦΑΙΡΕΣ ΕΤΡΑΝΓΕΡΕΣ		ΑΘΗΝΕΣ	

Εὐχαρίστως ἀγγέλω ὅτι ἀνακωχὴ διεγράφη ἀπόψε. Στρατηγὸς Δαγκλιῆς διετάχθη νὰ συνεννοηθῇ ἀμέσως ἀφ' ἑνὸς μετὰ Βουλγάρου διοικητοῦ τῶν παρὰ Στρυμῶνα Βουλγαρικῶν στρατευμάτων ὡπως ἐρχισθῇ ἀμέσως ἡ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων ἀνακατάληψις Μακεδονίας. Ἡ ἐκκένωσις ὁρίζεται ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ θὰ ἐπιτελεσθῇ εἰς βῆλος 10 τουλάχιστον χιλιομέτρων καθ' ἑκάστην. ,
Βενιζέλος.

Τηλεγράφημα του τότε πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον υπουργό του των Εξωτερικών, στις 17/30 Σεπτεμβρίου 1918 (την επομένη τῆς Συνθηκολόγησις των Βουλγάρων) ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης.
(ΔΙΑΥΕ: 1918/A/12-4, Α΄ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, Ανακωχὴ Βουλγαρίας.